

اظهار نظر کارشناسی درباره:
«لایحه پروتکل اصلاحی موافقتنامه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری عراق به منظور اجتناب از اخذ مالیات مضاعف و تبادل اطلاعات در مورد مالیات‌های بر درآمد و سرمایه»

مقدمه

«پروتکل اصلاحی موافقتنامه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری عراق به منظور اجتناب از اخذ مالیات مضاعف و تبادل اطلاعات در مورد مالیات‌های بر درآمد و سرمایه» مشتمل بر ۴ ماده است و بنا به پیشنهاد وزارت امور اقتصادی و دارایی در جلسه مورخ ۱۴۰۱/۴/۸ به تصویب هیئت وزیران رسیده است. پروتکل مذکور در بغداد در تاریخ ۲ آبان ماه ۱۴۰۱ هجری شمسی برابر با ۲ نوامبر ۲۰۲۱ میلادی به زبان‌های فارسی، عربی و انگلیسی تنظیم شد که تمامی متون از اعتبار یکسان برخوردارند و در صورت بروز هرگونه اختلاف در تفسیر، متن انگلیسی حاکم خواهد بود. لازم به تأکید است که یک بار در سال ۱۳۹۰ موافقتنامه مالیاتی بین دو کشور منعقد شده است و این لایحه به منظور اصلاح آن موافقتنامه تنظیم شده است.

مبنای قانونی ارائه این لایحه از سوی دولت، ماده (۱۶۸) قانون مالیات‌های مستقیم با اصلاحات و الحاقات بعدی است که به موجب آن، دولت می‌تواند برای جلوگیری از اخذ مالیات مضاعف و تبادل اطلاعات راجع به درآمد و دارایی مؤدیان با دولت‌های خارجی موافقتنامه‌های مالیاتی منعقد و پس از تصویب مجلس شورای اسلامی، به مرحله اجرا گذارد. ایران تاکنون با تعداد زیادی از کشورها موافقتنامه مالیاتی برای اجتناب از مالیات مضاعف امضا کرده است و به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است. بیشتر این موافقتنامه‌های مالیاتی طبق استانداردهای OECD^۱ تنظیم شده است. ۲ شایان ذکر است که با توجه به اهمیت کشورهای همسایه و شرکای استراتژیک اقتصادی-سیاسی، ضروری است این کشورها در اولویت عقد موافقتنامه مالیاتی قرار گیرند، زیرا تبادلات تجاری، صادرات و تعداد افراد مقیم در کشورهای منطقه بیش از کشورهای اروپایی است و گسترش تعامل با این کشورها منافع جمهوری اسلامی را بیش از سایرین تأمین می‌کند. از این رو انعقاد پروتکل مجدد با کشور عراق اقدامی مثبت ارزیابی می‌شود.

اطلاعاتی در خصوص کشور عراق

کشور عراق با قربت‌های متعدد فرهنگی و مذهبی در همسایگی ایران است. مراودات مردم ایران با این کشور نیز علاوه بر اهداف تجاری شامل اهداف زیارتی، فرهنگی و سیاحتی است. زیارت عتبات عالیات به خصوص در ایام اربعین و سفر مردم عراق به ایران بابت زیارت مشهد مقدس و مکان‌های تفریحی از جمله مراودات فرهنگی میان ایران و عراق است. همچنین جمعیتی از عراق برای استفاده از خدمات درمانی به ایران سفر می‌کنند. روابط سیاسی این دو کشور فراتر از سفارتخانه است و عراق در برخی از شهرهای ایران از جمله اهواز کنسولگری دارد. جمعیتی از هر دو کشور در کشور مقابل مقیم هستند، بسیاری از عراقیان از دوره صدام به ایران مهاجرت کردند و برخی ایرانیان با انگیزه تحصیل علوم دینی در نجف یا اهداف تجاری ساکن عراق هستند. اطلاعات آماری کشور عراق در جدول زیر قابل مشاهده است.

مخصوص صحن علنی

مشخصات لایحه

دوره یازدهم - سال سوم

شماره ثبت:

۸۱۰

شماره چاپ:

۱۱۳۰

مشخصات گزارش

تهیه و تدوین:

مهدی سرمست شوشتری

ناظران علمی:

سیدعباس پرهیزکاری

هادی ترابی‌فر

شماره مسلسل:

۲۳۰۱۸۵۴۱

تاریخ انتشار:

۱۴۰۱/۹/۹

دفتر مطالعات بخش عمومی

۱. سازمان همکاری و توسعه اقتصادی.

2. <https://www.oecd.org/tax/treaties/model-tax-convention-on-income-and-on-capital-condensed-version-20745419.htm>

جمعیت	۴۰ میلیون نفر	
مساحت	۴۳۸۰۰۰ کیلو متر مربع	
پایتخت	بغداد	
زبان رسمی	عربی	
دین و مذهب	۹۵٪ مسلمان و مسیحی، ایزدی، صابئین ۵٪	
شهرهای مهم	بغداد، بصره، موصل، بابل، اربیل، کرکوک، نجف، کربلا	
مناطق آزاد تجاری	خورزبیر	
تولید ناخالص داخلی (براساس قیمت جاری) (میلیارد دلار) (۲۰۲۱)	۲۰۷	
درصد رشد GDP (۲۰۲۰)	-۴	
نرخ تورم (۲۰۲۱)	۱	
درآمد سرانه (به قیمت رایج دلار برای یک سال) (۲۰۲۱)	۵۰۸۴	
ذخایر ارزی و طلا (میلیارد دلار) (۲۰۱۷)	۴۷	
بودجه جاری (میلیارد دلار) (۲۰۲۰)	درآمدها	۶۴
	هزینه‌ها	۷۶
مازاد بودجه (میلیارد دلار) (۲۰۲۰)	-۱۲	
نوع پول و برابری با دلار (۲۰۲۰)	۱۴۷۰ دینار = یک دلار آمریکا	
نرخ رشد تولیدات صنعتی	۸	
بدهی خارجی (میلیارد دلار) (۲۰۲۰)	۷۳/۴	
تراز پرداخت‌های حساب جاری (میلیارد دلار)	+۱۲.۸	
محصولات عمده کشاورزی	خرما، گندم، جو، برنج، سبزیجات، پنبه، گاو، گوسفند، مرغ	
محصولات عمده صنعتی و معدنی	نفت، مواد شیمیایی، منسوجات، چرم، مصالح ساختمانی، مواد غذایی، کود، نفت خام و گوگرد	
کشورهای عمده واردکننده کالا از عراق	چین (۳۰٪)، هند (۲۶٪)، ترکیه (۱۳٪)، کره جنوبی (۷٪)، آمریکا (۵٪).	
کشورهای عمده صادرکننده کالا به عراق	چین ۳۳٪، ترکیه ۲۸٪، ایران ۱۵٪، هند ۴٪، آلمان ۳٪، کره جنوبی ۳٪	
اقلام عمده صادراتی به جهان	نفت خام، مواد خام غیر نفتی، فراورده‌های شیمیایی، مواد غذایی و حیوانات زنده	
اقلام عمده وارداتی از جهان	گندم و برنج و روغن، شکر، دارو، مصنوعات صنعتی و فلزی، خودرو، تجهیزات نیروگاهی و توربین گازی، تجهیزات مخابراتی	

مآخذ: سازمان توسعه تجارت www.tpo.ir و بانک جهانی، ۲۰۲۱.

وضعیت تراز بازرگانی و روابط اقتصادی ایران و عراق

حجم مبادلات اقتصادی دو کشور در سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۴۰۰ به شرح جدول زیر بوده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود کشور ایران صادرکننده عمده به عراق است و مقدار کمی محصول از این کشور به ایران وارد می‌شود.

(میلیون دلار)

جدول وضعیت تراز تجاری و حجم مبادلات میان ایران و عراق

سال	۱۳۹۱	۱۳۹۲	۱۳۹۳	۱۳۹۴	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۱ ماهه ۱۴۰۰
صادرات	۶۲۴۹	۵۹۴۹	۶۱۳۱	۶۲۳۷	۵۹۵۹	۶۴۲۵	۸۹۲۶	۸۹۹۲	۷۴۴۸	۸۲۲۱
واردات	۸۳	۶۸	۶۰	۵۰	۶۴	۹۰	۵۹	۱۲۹	۱۳۴	۱۰۴۹
تراز تجاری	+۶۱۶۶	+۵۸۸۱	+۶۰۷۱	+۶۱۸۷	+۵۸۹۵	+۶۳۳۵	+۸۸۶۷	+۸۸۶۳	۷۳۱۴	۷۱۷۲
حجم مبادلات	۶۳۳۲	۶۰۱۷	۶۱۹۱	۶۲۸۷	۶۰۲۳	۶۵۱۵	۸۹۸۵	۹۱۲۱	۷۵۸۲	۹۲۷۰

مأخذ: سایت سازمان توسعه تجارت www.tpo.ir.

مهم ترین اقلام صادراتی ایران به عراق: میله‌های آهنی یا فولادی، اجزا و قطعات توربین‌های بخار، کاشی، سیب تازه، رب گوجه‌فرنگی، پیاز، سایر پنیرها، کولرهای آبی خانگی، هندوانه تازه، گوجه‌فرنگی تازه یا سرد کرده، از مهم ترین کالاهای صادراتی ایران به عراق هستند.

مهم ترین اقلام وارداتی ایران از عراق: آلیاژهای آلومینیم کارنشده، ماشین‌آلات و دستگاه‌های تولید یا تهیه نخ‌های نسجی، خمیر چوب شیمیایی.

اهداف لایحه

۱. گسترش همکاری‌های اقتصادی بین دولت جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عراق؛
۲. لزوم اتخاذ تدابیر قانونی برای اجتناب از اخذ مالیات مضاعف از اشخاص حقیقی و حقوقی فعال در هر یک از دو کشور؛
۳. ایجاد تسهیلات و تمهیدات لازم به منظور تضمین تداوم فعالیت‌های اقتصادی؛
۴. توسعه و ارتقای سطح مناسبات بین دو دولت.

بررسی مفاد لایحه

همان‌طور که از نام لایحه تقدیم شده به مجلس شورای اسلامی برمی‌آید این پروتکل در راستای اصلاح موافقتنامه‌ای که حدود ۱۱ سال گذشته بین دو دولت جمهوری اسلامی ایران و عراق منعقد شده بود به تصویب رسیده است. از این‌رو، بررسی این سند باید در پرتو موافقتنامه سال ۱۳۹۰ (مصوب قانونی در سال ۱۳۹۳) به عمل آید. اصلاحات به شرح ذیل است:

بند «۱»، مربوط به اصلاح بند «۳» ماده (۵) است که در این اصلاح بازه‌های زمانی مذکور در اجزای «الف» و «ب» این بند از ۶ ماه به ۹ ماه افزایش یافته است.

بند «۲»، یک بند به‌عنوان بند «۸» به ماده (۵) در خصوص فعالیت‌های نفتی که مبتلابه ایران و عراق است، می‌افزاید. متن این بند به شرح زیر است:

«صرفنظر از مقررات بند «۳»، هرگاه مؤسسه یک دولت متعاقد در دولت متعاقد دیگر فعالیت‌های اکتشاف و استخراج منابع طبیعی شامل نفت و گاز انجام دهد، چنین تلقی خواهد شد که کسب‌وکار مزبور از طریق مقرر دائم واقع در دولت متعاقد دیگر انجام شده است، مگر اینکه فعالیت‌های مزبور در دولت متعاقد دیگر برای یک یا چند دوره کمتر از ۳۰ روز در هر دوره دوازده ماهه انجام شود.»

بند «۳»، در این بند، بند «۲» ماده (۱۱) موافقتنامه اصلاح می‌شود که طی این اصلاح نصاب ۱۰٪ مذکور در این بند به ۵٪ کاهش یافته است.

بند «۴»، در این بند ماده (۲۸) که در خصوص تقویم‌های زمانی و شرایط اطلاع‌رسانی است به شرح زیر اصلاح می‌شود:

«۱. هریک از دولت‌های متعاقد، از طریق مجاری دیپلماتیک، دولت متعاقد دیگر را از تکمیل مراحل ضروری به موجب قانون داخلی خود برای لازم‌الاجرا شدن این موافقتنامه و پروتکل آن مطلع خواهد کرد.

۲. این موافقتنامه و پروتکل آن از تاریخ آخرین اطلاعیه لازم‌الاجرا خواهد شد و مقررات آن در مورد آن قسمت از درآمد یا سرمایه‌ای که در اول سال تقویمی متعاقب سالی که این موافقتنامه و پروتکل آن لازم‌الاجرا شده است یا پس از آن حاصل می‌شود یا موجود است به مورد اجرا گذارده خواهد شد.»

گزارش کمیسیون در خصوص لایحه

در کمیسیون اقتصادی در تاریخ ۱۴۰۱/۰۷/۱۷ جلسه‌ای با حضور رئیس سازمان امور مالیاتی و اعضای کمیسیون تشکیل شد. در این جلسه لایحه «پروتکل اصلاحی موافقتنامه بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری عراق به منظور اجتناب از اخذ مالیات مضاعف و تبادل اطلاعات در مورد مالیات‌های بر درآمد و سرمایه» (ثبت ۸۱۰) توسط رئیس سازمان امور مالیاتی تشریح شد و نمایندگان بحثی در خصوص مفاد لایحه نداشتند، مرکز پژوهش‌های مجلس نیز موافقت خود را با کلیات و مواد لایحه اعلام کرد. بنابراین بلافاصله این لایحه به رأی گذاشته شد و بدون اصلاحات کلیات و جزئیات طرح تصویب شد. پس متن گزارش کمیسیون و لایحه مذکور تفاوتی ندارد و یکسان است. آنچه در این گزارش در خصوص لایحه عنوان شد در خصوص گزارش کمیسیون نیز صادق است.

جمع‌بندی

ضرورت و نیاز به ارتقا و توجه به مناسبات سیاسی و اقتصادی بین کشورها ایجاب می‌کند تا به اشکال مختلف از جمله امضای توافقنامه دوطرفه، زمینه گسترش راهکارهای دوجانبه فراهم شود. از همین روی جمهوری اسلامی ایران نیز درصدد است تا با امضای این موافقتنامه‌ها روابط سیاسی و اقتصادی خود را با کشورهای مختلف تحکیم بخشد. ضروری است دولت جمهوری اسلامی ایران، توافق مالیاتی با کشورهای منطقه و شرکای راهبردی را در اولویت قرار دهد، زیرا منافع طرفین بیشتری نسبت به توافق با کشورهای اروپایی دارد. بدیهی است اجرای این موافقتنامه، می‌تواند آثار اقتصادی مطلوبی برای کشور به همراه داشته باشد از جمله تشویق و تسهیل روابط اقتصادی و بازرگانی، جلوگیری از اخذ مالیات مضاعف، پیشگیری از تعارض قوانین مالیاتی و کاهش دعاوی فرار مالیاتی.

شایان ذکر است طبق اصل هفتاد و هفتم قانون اساسی «عهدنامه‌ها، مقاوله‌نامه‌ها، قراردادهای و موافقتنامه‌های بین‌المللی باید به تصویب مجلس شورای اسلامی برسد.» از این رو مجلس می‌تواند هر موافقتنامه‌ای را که ایجاد تعهد می‌نماید تأیید یا رد کند. همچنین مجلس فی‌الجمله می‌تواند هر موافقتنامه‌ای را مشروط به اصلاحات یا مقید به رعایت شروطی تصویب نماید که البته انجام اصلاحات در متن اصلی موافقتنامه‌های چندجانبه بجز از طریق پیمودن راهی که در خود موافقتنامه پیش‌بینی شده است تقریباً غیرممکن است. همچنین در صورتی که موافقتنامه، معاهده دوجانبه باشد (مانند موافقتنامه حاضر) اعمال اصلاحات در متن موافقتنامه و یا درج شرط ذیل آن توسط مجلس در صورتی که طرف مقابل آن را نپذیرد مستلزم مذاکره مجدد خواهد بود.

ارزیابی گزارش کمیسیون

جدول ۱. خلاصه ارزیابی مواد گزارش کمیسیون به صحن مجلس

شماره ماده	موافق	مخالف	موافق به شرط اصلاح	ارجاع به کمیسیون
ماده واحد	✓			
تبصره «۱»	✓			
بند «۱»	✓			
بند «۲»	✓			
بند «۳»	✓			
بند «۴»	✓			

جدول ۲. ارزیابی مواد گزارش کمیسیون به صحن مجلس

شماره ماده	موافق	مخالف	موافق به شرط اصلاح	ارجاع به کمیسیون	اظهار نظر کارشناسی	متن اصلاحی
ماده واحد	✓					***
تبصره «۱»	✓				شرط عدم ربا با توجه به معیارهای اسلامی ضروری است	***
بند «۱»	✓				مربوط به اصلاح بند «۳» ماده (۵) است که در این اصلاح بازه‌های زمانی مذکور در اجزای «الف» و «ب» این بند از ۶ ماه به ۹ ماه افزایش یافته است	***
بند «۲»	✓				یک بند به عنوان بند «۸» به ماده (۵) در خصوص فعالیت‌های نفتی که مبتلا به ایران و عراق است، می‌افزاید.	***
بند «۳»	✓				نصاب ۱۰٪ مذکور در بند «۲» ماده (۱۱) موافقتنامه به ۵٪ کاهش می‌یابد	***
بند «۴»	✓				ماده (۲۸) موافقتنامه که در خصوص تقویم‌های زمانی و شرایط اطلاع‌رسانی است، اصلاح می‌شود.	***